

pada u zamku koja se kod ovakvih istraživanja unaprijed postavlja: Ferro ne tvrdi da je prijezir ključan u svim bitnim procesima koji su se odvijali u 20. stoljeću. On ne namjerava čitavu povijest objasniti kroz proučavanje prijezira, već izdvaja i pronalazi korijene prijezira u povijesti, te prikazuje dugotrajnost njegovih posljedica. Među najvažnijim opažanjima Marca Ferra jest ono da je prijezir često recipročan; tako u mnogobrojnim slučajevima u povijesti nije zahvatio samo jednu, očiglednu stranu koja je, primjerice, potlačena, orobljena, potisnuta ili poražena, već i onu drugu, naizgled snažniju stranu. U nekim se slučajevima to događa istovremeno, u nekima se, pak, prijezir jedne društvene skupine naspram druge javlja u ciklusima ili lančano. Gotovo u svim svojim primjerima Ferro je usmjeren na 20. stoljeće, iako njegovo dalekosežno istraživanje pokazuje koliko su događaji iz čitavog prošlog stoljeća duboko povezani s prijašnjim vremenima. Uz mnogobrojne filozofe i književnike (posebno mu je važan Dostojevski), Ferro na karakterističan način kao izvore, ili medij kroz koji se pojedine situacije jasno iskazuju, koristi i filmove. Od klasika kao što je *Buntovnik bez razloga*, do slabije poznatih *1. april 2000* Wolfganga Liebeneinera i *La Nouba des femmes du Mont Chenoua* Assije Djebar. Tako Ferro uspijeva ne samo temom, nego i pristupom uhvatiti duh Braudelove škole Analā i ujedno ostaviti dubok vlastiti dojam, bez obzira na to što se zaustavlja na važnim događajima ili bavi istaknutim osobama. Tako Ferro u suštini radi ono što je 1968., u vrijeme studentskih nemira u Francuskoj, François Furet zaključio da je zadatak povjesničara, a Ferro kasnije u jednom svojem drugom djelu citirao: „Današnji je povjesničar (...) prestao govoriti o tome što se dogodilo; odnosno, prestao je birati – između onoga što se dogodilo – što god mu se činilo prikladnim za narativ, ukus ili interpretaciju koju želi iskazati. Kao i kod njegovih kolega u humanističkim znanostima, on mora reći što traži, sabrati materijale koji su važni za njegovu raspravu, predstaviti svoju hipotezu, svoje rezultate, svoje dokaze, svoje neizvjesnosti“²³

Filip ŠIMETIN ŠEGVIĆ

Jedan hrvatski politički emigrant

Tomislav Krolo, *Hrvatski politički emigrant 1941.-1991.*

Zagreb: Vlastita naklada, 2009., str. 488

Knjiga Tomislava Krole pod naslovom *Hrvatski politički emigrant 1941.-1991.*, sastoji se od sljedećih poglavlja: *Od Kamenskog do Solingena, O iseljavanju poslije Drugoga svjetskog rata, Hrvatski narodni odbor (HNO), Hrvatski oslobodilački pokret (HOP), Hrvatska politička organizacija i 10. travanj 1941. godine – Dan hrvatske državnosti, Atentati, ubojstva i otmice hrvatskih emigranata, Na putu ka neovisnoj slobodnoj Hrvatskoj*. Uz navedeno, knjiga sadrži *Proslav i Pogovor* – te dodatke i kazalo imena.

²³ Marc FERRO, *Cinema and History*, Wayne State University Press, 1988., 28.

U proslovu autor donosi kratak osvrt na njegovo ilegalno napuštanje rodnog kraja i prilike pod kojima je izvjesno vrijeme živio kao emigrant u izbjegličkom logoru „San Sabba“ u Italiji, gdje je pristupio Hrvatskom oslobodilačkom pokretu. U vezi s navedenim posebno naglašava da je pripadao onom dijelu političke emigracije kojoj je jugoslaven-ski komunistički režim pridodavao epitete „fašistička“, „teroristička“ i „ustaška“, te da se nakon života u logoru naselio u njemačkom gradu Solingenu. Osvrćući se na proglašenje slobodne i demokratske Hrvatske kaže da je taj čin bio ostvarenje njegovog životnog sna te da mu je to bio i najveći dar koji mu je mogao „dragi Bog dati“. Pritom konstatira da je u emigraciji bio poduzetan i marljiv, stekavši imetak i ugled te da je kao emigrant kontinuirano pratio „sve što se odnosilo na hrvatski narod.“

Poglavlje *Od Kamenskog do Solingena* u biti je opis autorova života od rane mladosti do zrelih godina u Solingenu. Iz opisa je vidljivo da je autor imao teško djetinjstvo, te da se na različite načine zajedno s braćom borio da preživi i opstane. U opisu života osvrće se i na tadašnje političke prilike i događaje iz kojih je vidljivo da nije simpatizirao onodobni društveno politički sustav s kojim je zarana došao u sukob i zbog toga bio u zatvoru 1955. godine. U vezi s tim piše: „Godine 1955. umro je u Parizu Moša Pijade. Mene su kao sumnjivu osobu na 14 dana zatvorili. Čak su me i tukli, a bez ikakva razloga...“ Međutim, treba reći da je Moša Pijade umro 1957. a ne 1955. kako autor tvrdi. Ovaj dio knjige sadrži više zanimljivih podataka o životu naše emigracije koja je ilegalno napuštala zemlju. Iz priloženog se vidi da je autoru i drugim emigrantima pomagao svećenik Krunoslav Draganović, da ih izbavi iz talijanskog logora San Sabba. U ovom dijelu teksta ima i neuvjerljivih događaja među kojima je opis prijelaza austrijsko-njemačke granice kod Bad Reichenhalla kada je, kaže autor, njegov brat Ante oduzeo njemačkom policajcu šmajser i bacio ga 10 metara u snijeg, a da policajac nije reagirao dozvolivši im da prijeđu granicu. Životni put autora od nezaposlenog radnika do imućnog čovjeka bio je vrlo buran. Počeo je kao i mnogi naši emigranti, prodavao je tekstilnu robu po kućama (pokućarenje). Stekavši pokućarenjem izvjestan kapital, kupio je restoran, a kasnije je u nekoliko njemačkih gradova stekao više restorana i tako postao imućan čovjek. Na kraju ovog poglavlja autor spominje da je svećenik Bosnić (ne navodi mu ime) ugovorio dr. Franji Tuđmanu sastanak s kancelarom Kohlom, ali ne navodi godinu kad se to Franjo Tuđman sastao s kancelarom Kohlom.

Drugo poglavlje, *O iseljavanju iz Hrvatske poslije Drugoga svjetskog rata*, sadrži nekoliko ključnih pitanja koja autor obrađuje, a to su: val izbjeglica koji je uslijedio nakon 1950. godine, val emigranata nakon 1960. kad se odlazilo na tzv. „privremeni rad“ u inozemstvo, radnici s putovnicom, te iluzije o povratku kući. Na početku opisa autor navodi da mu je želja „opširno, vjerno i istinito prikazati (ovaj) tragičan bijeg hrvatske mladosti u slobodni svijet u kojemu su tražili slobodni i bolji život. Govoreći o izbjeglicama 1945., tvrdi da je u Austriji prvih dana svibnja 1945. bilo zaposleno 30.000 radnika, 2000 vojnika i oko 50 činovnika Hrvata kojima pridodaje 200 žena i djece koji su se povukli iz Hrvatske zimi 1944., kada su „prvi naleti sovjetskih vojnika bili zaustavljeni na granicama Hrvatske“. Tvrdeći to, ni na jednom mjestu ne navodi odakle izvor koristi. Pišući o događajima nakon sloma Nezavisne Države Hrvatske, ne navodi broj vojnika i civila koji su zaustavljeni kod Bleiburga, već samo konstatira da se „polovicom svibnja 1945. u Austriji našla veća skupina Hrvata koji su izbjegli iz domovine, ali su ih Englezi kod Bleiburga predali Titovima partizanima.“ Ujedno navodi, da je od onoga broja koji nije vraćen u Jugoslaviju, jedan broj imao sreću i spasio se. U Italiju ih je, kaže autor,

otpremljeno 8000, dok se njih oko 8000 razbježalo po Austriji i Njemačkoj. Pritom ponovno ne navodi izvor, a ni broj ljudi koji je vraćen u Jugoslaviju.

U ovom dijelu knjige autor piše o životu tih hrvatskih izbjeglica po logorima, posebno o logoru Fermo u Italiji. Iako ističe da mu je želja pisati o svemu što su izbjeglice proživljavale u logorima, on to nije uspio čitatelju dati, već ukratko koristi sjećanja nekih logoraša iz 1950. Godine, zapisana u *Hrvatskom glasu*. Autor daje priznanje Zavodu sv. Jeronima u Rimu koji je „(...) od godine 1945. do danas časno ispunjavao svoju rodoljubnu i kršćansku dužnost, pomažući i zaklanjajući progonjene Hrvate.“ U daljnjem tekstu ovog poglavlja opisuje život hrvatskih emigranata nakon 1950., i posebno život u logorima. Međutim, autoru treba zamjeriti da za većinu podataka koje u tekstu navodi, nema izvora pa se može postaviti pitanje jesu li oni zaista točni.

Poseban odjeljak ovog poglavlja opisuje odlazak Hrvata na privremeni rad u inozemstvo. U vezi s tim navodi da je do 1966. u zapadnu Europu iz Jugoslavije odselilo, tražeći posao, 300.000 radnika (10% svih zaposlenih). Od tog broja, kaže autor, u Zapadnu Njemačku otišlo je 250.000 radnika, a od tog broja najviše je bilo Hrvata. Brojke koje autor navodi o useljenima u zapadnu Europu i Zapadnu Njemačku na str. 56, ne poklapaju se, zato ih je trebalo srediti i pažljivije unositi. Ne navodeći izvor, autor tvrdi da se odlazak nastavio i poslije 1966., pa je prema njegovim tvrdnjama svake godine odlazilo oko 100 do 120 tisuća radnika, a kaže da ih je 1970. otišlo oko 200.000, pa je potkraj 1970. ta brojka dosegla ukupno oko 1.000.000 radnika. Diskutabilni su podaci koje autor donosi, a i podaci o gospodarskom razvoju Jugoslavije u to vrijeme, tvrdeći da je gospodarska kriza zahvatila Jugoslaviju već 1945. godine. Pri objašnjavanju koristi izraze koji nisu uobičajeni u jednoj ozbiljnoj knjizi. Kriza je zahvatila samo komunističku Jugoslaviju, a zna se da nisu posao tražili samo radnici iz Jugoslavije, već i radnici iz kapitalističkih zemalja, kao npr. iz Grčke, Turske i drugih zemalja. Na str. 61 autor donosi još jedan značajan podatak, tvrdi da je nakon Drugoga svjetskog rata masovnim likvidacijama „Titova vlada istjerala oko 250.000 bjegunaca iz Hrvatske.“ Pri tome ne samo da ne navodi izvor, već ni godinu, pa se ne zna u kojem je vremenskom razdoblju taj broj bjegunaca iz Jugoslavije otišao. Sličnih primjera ima još, ali ih ovom prilikom nećemo navoditi. Općenito se može reći da autor vrlo usko gleda na gospodarski razvoj Europe, posebno Jugoslavije. Ne promatra je s globalnog ekonomskog gledišta, već svog političkog opredjeljenja.

Treće poglavlje knjige je *Hrvatski narodni odbor*. U njemu autor obrađuje organizacijski razvoj tog odbora, pojavu raznih struja u njemu (koje su slabile njegovo jedinstvo), njegovo vanjsko političko djelovanje, političke prilike Hrvata u inozemstvu i domovini 1971. i 1972., te stanje u tom odboru nakon smrti Branka Jelića. Opisujući početak djelovanja HNO-a, autor tvrdi da je Branko Jelić svjestan činjenice da s propašću NDH prestaje postojati ustaški pokret i da dr. Ante Pavelić zbog svoje hipoteke nije osoba koja može povesti bilo kakav općehrvatski pokret za samostalnu Hrvatsku. Jelić organizira sastanak u Londonu gdje je 1. svibnja 1948. osnovano Društvo Hrvata u Londonu. Bio je to nukleus iz kojeg je, kaže autor, izrastao HNO. Na vijećanju u kolovozu 1952. HNO je bio krovna organizacija Hrvata iseljenih u Europi, Južnoj i Sjevernoj Americi. U konfuznom opisu početaka rada ovog odbora autor uglavnom koristi tekstove koje je napisao Branko Jelić. Za HNO autor tvrdi da mu je jedan od glavnih zadataka bio predstaviti hrvatsko pitanje i zastupati hrvatske interese pred međunarodnom javnošću (Memorandum koji je Branko Jelić uputio Organizaciji Ujedinjenih naroda).

Pišući o krizama u razvoju HNO-a autor čitatelju pokušava objasniti njihove uzroke, međutim, to radi vrlo pojednostavljeno i nedovoljno jasno. Iz teksta je vidljivo da je do prve krize došlo 1958. kada je iz vodstva suspendiran Miroslav Varoš, i 1960. kad su isključeni Miroslav Varoš, Veljko Mašina i dr. Ante Ciliga. Ta je kriza prouzrokovala raskol unutar HNO-a i formiranje još jedne organizacije hrvatskih iseljenika pod imenom Hrvatski demokratski odbor (HDO). Do nove krize u HNO-u došlo je 1962. godine, a ona je trajala je do kolovoza 1965., kada se ujedinjuju odbor u Münchenu i odbor u Berlinu. Nažalost, treba konstatirati da je ovaj dio teksta teško pratiti jer je isprekidan. Autor ne slijedi osnovni tekst ubacujući nove podatke koji praktički nemaju izravne veze s prethodnim tekstom.

Početakom šezdesetih godina 20. st. počinje autorovo uključivanje u politički život hrvatskih emigranata. Tvrdi da je bio aktivan u Hrvatskom oslobodilačkom pokretu – HOP-u (osnovao ga je Ante Pavelić u Buenos Airesu), ali kaže da nije bio manji njegov interes za HNO. Ličnost dr. Branka Jelića od početka ga je impresionirala. Nalazeći se između dvije hrvatske emigrantske organizacije, autor postavlja pitanje odakle toliki nesporazumi, razmimoilaženja i krize u hrvatskim emigrantskim organizacijama te zaključuje da zapravo među njima programski nema razlike. Po njemu razdor unose špijuni UDDBA-e koji su se uvukli u emigrantske redove, ali kaže da na krize utječe i kult ličnosti i kult vođe. Opisujući odnose HNO-a i vodstva HSS-a, autor tvrdi da je vodstvo HSS-a i HOP-a bilo protiv HNO-a, ali da su i jedni i drugi svojatali pravo na vodeću ulogu u hrvatskoj političkoj emigraciji. U ovom dijelu knjige autor piše o Branku Jeliću koji je poduzimao inicijativu da razgovara s predstavnicima SSSR-a o uspostavi nezavisne i neutralne Hrvatske. Međutim, u vezi s tim ne donosi ni jedan relevantan dokument kojim bi potvrdio tu Jelićevu inicijativu. Navodi se da je ova Jelićeva inicijativa imala odjeka u redovima hrvatske emigracije pa je Velimir Tomulić, glavni i odgovorni urednik lista *Hrvatska država*, 1971. osnovao Savez komunista Hrvatske u Zapadnoj Njemačkoj te pokrenuo list *Socijalistička Hrvatska*.

HNO je 1984. zahvatila još jedna kriza o kojoj se raspravljalo u Münchenu 26. svibnja 1984. godine. Autor je tada obnašao funkciju prvog dopredsjednika. On se suprotstavlja stajalištima Ivana Jelića, koji se sve više počeo približavati stajalištima „nekih hrvatskih emigrantskih intelektualaca“, a to se odnosilo na njihovo kritiziranje nekih zaslužnih osoba iz redova hrvatskog izbjeglištva kao i kritiziranje nekih zbivanja iz razdoblja NDH. On te tvrdnje navodi samo općenito, ne ulazeći u njihovu elaboraciju. Iz te krize, prema navodima autora, HNO izlazi 1989., kada je on izabran za predsjednika. U vezi s tim se navodi: „Iako duže vrijeme nisam obnašao dužnosti u HNO-u, meni je kao iskusnom političkom emigrantu postalo jasno da u HNO-u ponovno treba preuzeti potrebite dužnosti i obveze. Jedan od najprečih zadataka novog rukovodstva bila je uspostava nezavisne hrvatske države u kojoj bi se našla i Bosna i Hercegovina kao njeno povijesno i etničko područje. U elaboraciji ovih pitanja autor zapravo i ne donosi svoj tekst, već citira tekst emigrantskog tiska, najviše *Hrvatske države*, koji je i suviše politički obojen. Ovo poglavlje autor završava sljedećom konstatacijom: „U prvim danima 1990. godine, nama u HNO-u, ali i u cijeloj hrvatskoj emigraciji bilo je sve jasnije kako će se uskoro ostvariti stari san hrvatskih političkih emigranata, kako slijede dani kada ćemo iz emigracije krenuti u Hrvatsku, skupa s narodom u Domovini ostvariti našu suverenu državu“.

Četvrto poglavlje knjige je *Hrvatski oslobodilački pokret (HOP)*. U njemu autor piše o njegovom osnivanju, djelatnosti *Hrvatskog domobrana*, sporazumu Pavelić – Stojadinović, nesuglasicama u HOP-u, HOP-u nakon smrti Ante Pavelića, raskolu u

HOP-u, ujedinjenim Hrvatima Njemačke, Središnjem odboru hrvatskih društava Europe, HOP-u nakon smrti Stjepana Hefera, djelovanju Hrvatskog narodnog vijeća, Hrvatskom državotvornom pokretu i Hrvatskom narodnom vijeću nakon Sabora u Bruxellesu. Ovaj dio knjige trebao je biti dobra osnova za upoznavanje ove hrvatske emigrantske organizacije koju je osnovao i vodio do svoje smrti. Međutim, autor to nije iskoristio. Nažalost, nije pročitao knjigu Maria Jareba *Ustaško domobranski pokret od nastanka do travnja 1941.* (2006). Iz navedene knjige autor je mogao mnogo toga saznati što bi mu koristilo za više znanstvenu prezentaciju ovog razdoblje povijesti hrvatske emigracije. I ovaj dio teksta autor piše uglavnom na temelju novinskog tiska ove organizacije, solidarizirajući se s programskim osnovama tog pokreta. On tvrdi da je pokret bio hrvatska državotvorna stranka koja je programski htjela ostvariti jedinstven nastup cijelog hrvatskog naroda i koja u slobodnoj domovini želi ostvariti pravu socijalnu pravdu, protiv nekontroliranog pretjeranog kapitalizma i protiv svake staleške diktature (sic!). U svezi s tim autor navodi i sljedeće: „Hrvatski je narod diljem cijele Domovine pozdravio ovaj pokret, te mu se s oduševljenjem pridružuje.“ Međutim, ovu tvrdnju ničim ne potkrepljuje, pa je za pretpostaviti da je za nju bio on i njegovi istomišljenici, ali ne i hrvatski narod, jer za to zaista ne navodi nikakve dokaze. U daljnjem tekstu autor čitatelja upoznaje s programom Hrvatske državotvorne stranke, vladom i ministrima koje je ta stranka u emigraciji osnivala. Pritom navodi čudan zaključak po kojem kao utemeljitelje NDH uz Hrvatsku stranku državnog prava Ante Starčevića i Hrvatski ustaški pokret, ubraja i Hrvatsku republikansku seljačku stranku braće Radića, koja zaista nikada nije bila za ustroj države kao što je bila NDH. U tom dijelu teksta navodi se Pavelićeva izjava u kojoj naglašava da se HOP bazira na načelima i nauci A. Starčevića, čija načela ne priznaju nikakve kopromise niti dopuštaju ikakvu slogu koja bi mogla biti štetna po hrvatsku narodnu stvar, te da HOP nije nikakva stranka, kao što ni starčevićanstvo nije danas nikakva stranka, nego samo pokret za rad i borbu za oslobođenje hrvatskog naroda.

U daljnjem opširnom citiranju Pavelićevih riječi koje donosi torontska *Nezavisna država Hrvatska* (srpanj 1976.), tvrdi se da HOP predstavlja ne samo kontinuitet one oslobodilačke borbe koja je dovela do uspostave NDH, nego i kontinuitet same države, jer na čelu ima poglavara dr. Antu Pavelića, koji i poslije rata nastavlja borbu za oslobođenje naroda i države od srbokomunističke okupacije. U podnaslovu *Hrvatski domobran* (osnovan 1932. u Južnoj Americi) navode se brojni podaci o toj organizaciji, ali ni na jednom mjestu ne navodi odakle podatke crpi.

Sporazum Pavelić – Stojadinović obrađuje se bez potrebne kritičnosti. U vezi s tim donosi se izjava pregovarača u kojoj se navodi da su se sudionici sporazumjeli, da će voditi najodlučniju borbu za stvaranje samostalne Hrvatske i samostalne Srbije, oslobođene od komunističke vlasti. U izjavi se ne definira razgraničenje obiju država, ali autor u vezi s tim negira mogućnost bilo kakve ispravke granice. Iz teksta je vidljivo da je ta granica na istoku rijeka Drina. Potkrepljujući navedeno, u tekstu stoji i ovaj zaključak: „Nije se moglo dopustiti da se stavlja u pitanje ono što je neprijeporno naše i što bi diralo u cjelokupnost teritorija države Hrvatske. O bilo kakvim ustupcima Srbijancima od strane Hrvata nije spomenuto niti riječi, nasuprot, istaknuto je kako bi Hrvati mogli potraživati od Srba ustupke, ukoliko bi Sandžak tražio pripajanje Hrvatskoj“. Sve u svemu, ovaj dio teksta predstavlja apoteozu ustaškog pokreta.

Kao i u HNO-u, tako je i u HOP-u došlo do nesuglasica, što autor s pravom uočava. Hrvatski franjevci su prilikom osnivanja HOP-a, okupljeni u organizaciji Ujedinjeni Hr-

vati, u listu *Danica* nepovoljno reagirali na osnivanje HOP-a. Oni su 1956. osporavali Pavelićeve tvrdnje da je hrvatska sloga uspostavljena formiranjem HOP-a te da su oni koji se nalaze izvan njega skorojevići koji se bave „(...) širenjem neistinitih kleveta protiv poštenih rodoljuba i čestitih boraca okupljenih u HOP-u“. Mnogo veći potres, tvrdi autor, zahvatio je HOP sukobom Maksa Luburića i Ante Pavelića. Luburićev list *Drina* kritizirao je Pavelića, predbacujući mu samovolju i nespремnost suradnje s drugim političkim organizacijama. Luburiće se slagao sa stanovištima franjevac iz Chicaga. Do oštrog sukoba došlo je 1956. kad je Pavelić razriješio svih dužnosti u ustaškom pokretu Vjekoslava Luburića i Srećka Rovera. Autor donosi razloge te Pavelićeve odluke preuzevši ih iz *Hrvatskog glasa*.

Opisujući prilike u HOP-u autor opširno, ali nepovezano piše o prilikama u HOP-u nakon Pavelićeve smrti, pritom navodeći netočnu godinu njegove smrti. Umjesto 1959. navodi se 1955. godina. I u ovom dijelu teksta površno se označuju citati, često samo s jednim navodnikom, a često bez navodnika, iako je vidljivo da tekst nije njegov. Zbog tih propusta štošta u tekstu nije jasno ni razumljivo.

U odjeljku *HOP nakon smrti Ante Pavelića* navodi se, između ostalog, *Memorandum* koji je Ivan Asančić, tada predsjedatelj Vijeća HOP-a, predao tajniku Ujedinjenih naroda Dagu Hammarskjöldu prilikom njegove službene posjete Argentini. U njemu se nalaze i neke povijesne neistine na koje je potrebno skrenuti pažnju. Naime, u njemu između ostalog stoji da je hrvatski narod iskoristio ratno stanje 1941., tj. napad sila Osovine na Jugoslaviju i u „jednom revolucionarnom zahvatu oslobodio se svoje tamnice Jugoslavije, i uspostavio svoju samostalnu NDH.“ Začudo, autor ovu veliku povijesnu neistinu ne komentira, prihvaća je kao istinitu. Tvrditi da je NDH nastala revolucionarnim zahvatom zaista je apsurd. Dobro se zna kako je nastala NDH, pa se povijesne istine ne smiju prešućivati.

Ostali sadržaj *Memoranduma* nema potrebe komentirati, može se samo konstatirati da je njime traženo omogućavanje provedbe prava samoopredjeljenja Hrvata na cijelom njihovom etničkom i povijesnom teritoriju, te da se omogući stvaranje samostalne hrvatske države. Slične apele pripadnici hrvatske političke emigracije slali su i drugim svjetskim institucijama. Na kraju treba konstatirati da ovaj odjeljak vrvi od netočnih ocjena i zaključaka koji su u suprotnosti s dosad utvrđenim povijesnim istinama, a koje dosad znanstveno nitko nije doveo u pitanje. Tako se tvrdi da je SFRJ neprirodna višenarodna državna tvorevina, stvorena na Jalti sporazumom triju tadašnjih saveznika te da je ona nastala bez pitanja i protiv volje hrvatskog naroda. Povijesno nije istinita ni tvrdnja da je hrvatski narod „(...) tijekom Drugoga svjetskog rata općim ustankom 10. travnja 1941. godine obnovio i uspostavio svoju tisućgodišnju NDH.“ Autor ne donosi nikakve uvjerljive dokaze da je u „(...) velikosrpskoj komunističkoj strahovladi u obnovljenoj Jugoslaviji palo žrtvom oko 500.000 ljudskih života“.

Dosta prostora u knjizi autor daje novom raskolu u HOP-u (1958.), organizaciji Ujedinjeni Hrvati Njemačke, Središnjem odboru Hrvatskog društva Europa (SOHOE), HOP-u nakon smrti Stjepana Hefera, djelovanju Hrvatskog narodnog vijeća i djelovanju Hrvatskog državotvornog pokreta. Iz navedenog je vidljivo postojanje velikog broja raznih emigrantskih hrvatskih organizacija diljem Europe i obiju Amerika, a vidljive su i razlike u političkim programima tih struja, premda su se svi pozivali na hrvatsko državno pravo, Antu Starčevića i samostalnu hrvatsku državu, i premda su im Jugoslavija, komunizam i Srbi veliki protivnici.

Peto poglavlje ima naslov *Hrvatska politička emigracija i 10. travanj 1941. - Dan hrvatske državnosti*. U njemu autor tvrdi da je za hrvatsku političku emigraciju 10. travnja, dan kada je proglašena NDH, imao višestruko značenje. On je, kaže autor, u redovima političkih emigranata gotovo u cijelosti prihvaćen kao veliki događaj u hrvatskoj povijesti. U daljnjem tekstu se navodi što je emigrantski tisak pisao o 10. travnju i o njegovom značenju za hrvatski narod. Tako list *Nezavisna Država Hrvatska* (travanj 1964.) piše da je: „Deseti travanj svijetla zvijezda, koja je zasjala u znaku oslobođenja hrvatskog naroda i uspostave NDH“, te da „(...) hrvatski narod nije ništa učinio što bi sjaj te zvijezde potamnilo, nego je naprotiv dao dokaz da drži svoju riječ i da nije sposoban počiniti izdaju“. Autoru se može postaviti pitanje, koji je to dio hrvatskog naroda koji slavi 10. travnja i tko ga od Hrvata smatra svojom zvijezdom.

Autor navodi i da je imao ozbiljne dvojbe oko mudrosti proglašenja hrvatske nezavisnosti za vrijeme rata, međutim, kaže, da golema većina hrvatskog naroda nije imala ni sumnje ni primisli u vezi s tim, te da se hrvatski narod izjasnio u spontanom plebiscitu za svoju vlastitu državu, pa da bi on bio ništarija, ako ne bi osjetio bilo svog naroda (sic!). Dobro bi bilo da je autor i argumentima dokazao kada se i na koji način hrvatski narod spontanom plebiscitom opredijelio za NDH. Možda kad su Mussolini i Pavelić u svibnju 1941. potpisali Rimske ugovore?

Šesto je poglavlje knjige *Atentati, ubojstva i otmice hrvatskih emigranata*. U njemu se ne opisuju pojedini atentati na hrvatske emigrante, već odjeci tih atentata u svijetu. Atentate i otmice, po tvrdnji autora, organizirala je jugoslavenska služba sigurnosti. Od 1946. do 1990. jugoslavenske tajne službe „(...) likvidirale su 67 hrvatskih emigranata diljem svijeta, a osim toga, te su službe izvršile 29 neuspjelih atentata, četiri uspjele i pet neuspjelih otmica, dok su četiri emigranta nestala. Na stranicama 328. i 329. donose se njihova imena i prezimena.

U ovom poglavlju opisuju se i događaji vezani uz aktivnosti hrvatske političke emigracije koja je poduzimala terorističke aktivnosti protiv diplomatskog osoblja SFRJ u zapadnoj Europi, posebno u Saveznoj Republici Njemačkoj, s ciljem, kako tvrdi autor, skretanja europske i svjetske javnosti na položaj Hrvata u SFRJ. Začudo, autor te terorističke aktivnosti ne osuđuje i može se reći da se s njima solidarizira. U vezi s tim bilježe se i reakcije SFRJ koja je te aktivnosti htjela spriječiti traženjem od nadležnih državnih institucija europskih država da im izruče njihove organizatore. Osim navedenog, opisuju se i ostale aktivnosti emigracije (otmice zrakoplova, demonstracije po europskim gradovima protiv SFRJ, ubacivanje oružanih skupina u SFRJ u cilju poduzimanja terorističkih aktivnosti u njoj).

Poglavlje *Na putu ka nezavisnoj slobodnoj Hrvatskoj* sadrži prilike i djelatnosti hrvatske političke emigracije nakon pada Berlinskog zida, koje autor smatra zorom hrvatske slobode, predznakom rušenja komunizma i uspostave nezavisne Hrvatske. Kao čelnik HNO-a, autor u njemu vidi onu snagu koja je sposobna domovini pomoći ne bi li ostvarila uspostavu vlastite države. U vezi s tim autor konstatira, da iako u hrvatskoj emigraciji postoji nesloga, ona ostaje ekonomska, znanstvena i politička snaga koju domovina mora iskoristiti u sudbonosnim danima svoje povijesti. Autor također ističe i svoju ulogu u tome, pogotovo u nastojanju da se sve negativnosti unutar hrvatske političke emigracije prevladaju, ne bi li ona postala cjelovit dio hrvatskog korpusa, a protiv separiranja i njenog odbacivanja. U ovom dijelu knjige opisuju se i akcije koje je autor i njegov HNO 1989. poduzimao i inicirao.

U odjeljku u kojem se obrađuje odnos HNO-a prema političkom djelovanju Franje Tuđmana, piše da je taj odbor svesrdno prihvatio njegovu politiku, posebno njegovu zagovaranje novog pristupa ocjenjivanju novije hrvatske povijesti, napose zbivanja u 1941. godini (reafirmiranje značenja NDH i ustaškog pokreta, kao i samog Ante Pavelića, iznošenje na svjetlo dana proskribirane teme Stepinac, pitanje neprikosновенosti JNA zaniijekavši joj pravo intervencije). Za autora i za HNO, program Franje Tuđmana i HDZ-a bio je „najhrvatskiji“, zato su ga i podržali. Tuđman je, kaže autor, kao povjesničar stajao na liniji gdje su Šufflay, Ivo Pilar i Josip Horvat (sic!). Autor donosi i izvode iz Tuđmanovih govora toga vremena: „(...) nismo valjda povijesno slijepi da ne vidimo kako su granice između Bosne i Hercegovine i Hrvatske, obnovljene granice imperijalnog osvajanja jedne azijske sile u Europi, i to iz doba kada su sve kolonijalne granice europskih imperijalnih sila u Aziji i Africi brisane“, ili: „Dok postoje avnojevske granice, HDZ ne postavlja pitanje povijesnih granica, poštivat će ih, kao i granice Bosne i Hercegovine, dok se one ne dovedu u pitanje, a već su dovedene planovima stvaranja velike Srbije“. Autor zaključuje da su za hrvatsku političku emigraciju, a napose za HNO, ova politička stajališta prihvatljiva jer su inspirirana idejama A. Starčevića, S. Radića, dr. B. Jelića, dr. A. Pavelića, katoličanstvom i hrvatskom ljevicom (sic!). Pritom ne definira tko je to hrvatska ljevica. Zatim slijedi tekst u kojem se opisuje formiranje ogranaka HDZ-a u Njemačkoj i ostalim europskim državama, kao i o pruženoj materijalnoj i financijskoj pomoći koju je hrvatska emigracija uputila mladoj hrvatskoj državi, te o prenošenju političkog djelovanja HNO-a u slobodnu Hrvatsku i njegovoj pomoći međunarodnom priznavanju Hrvatske od nekih europskih država (Ruska Federacija), kao i o uključivanju autora u središnji i izvršni odbor HDZ-a nakon što je HNO potpisao koalicijski sporazum s HDZ-om.

Pišući o pitanju uspješnog povratka iseljenih Hrvata, autor ističe da je to pitanje jedno od najvažnijih pitanja hrvatskog društva, pri čemu se dotiče pomirbe među svim Hrvatima, za koju se zalaže. Po njegovom mišljenju, ona je neophodno potrebna u suzbijanju velikosrpskog imperijalizma. Međutim, on tu pomirbu shvaća jednostrano, tj. u rehabilitaciji ustaškog pokreta koju bi trebalo u provesti. U vezi s tim piše da se našao povrijeđen kad im se prilikom potpisivanja koalicijskog sporazuma između HNO-a i HDZ-a obratio dr. Franjo Tuđman (autor ga naziva i poglavar) rekavši, da nije bilo partizana, ne bi imali Engleze, Francuze i Amerikance za saveznike, na što mu je autor rekao da „(...) naše majke, naši očevi, naše sestre i braća, svi mi u emigraciji uvjereni smo da smo dobili nacionalnog tribuna, moralnog junaka, a vi još manipulirate nekim zločinačkim pokretom.“ I nastavlja: „Sva zla nad Hrvatskom u proteklih 900 godina što su se događala idu na jednu stranu, a zločini, i krvavi i nemoralni, zločinaca partizana po svojoj okrutnosti idu na drugu stranu. Opasniji i apsurdniji, nesretniji i nečasniji je partizanski pokret od svih tih drugih zala koja su se nadvila nad hrvatskim narodom u 900 godina.“ Prema navodima autora, poglavar mu je navodno rekao: „Gospodine predsjedniče HNO-a, gospodine Krolo, ove riječi koje sam izrekao, mislio sam da je ovdje strano novinstvo, ali nije, i to sam u krivom momentu izrekao.“ Tuđman mu je, kaže autor, potom rekao da je prije pet godina saznao da su mu oca i mater ubili partizani. Kome poslije svega vjerovati i što bi Franjo Tuđman rekao da može ove retke pročitati? U knjizi autor tadašnjoj novoj vlasti spočitava što je dozvolila suđenje Dinku Šakiću, a dozvoljava da žive Bilić, Planinc, Perišin i do jučer Blažević i „(...) cijela bulumenta srpskih lopova i zločinaca koji su ovdje slobodni.“

Svoja politička uvjerenja i opredjeljenja autor iznosi braneći ustaški pokret, tvrdnjom da je NDH na čelu s Antom Pavelićem bila moralna po velikoj želji hrvatskog naroda

da ima svoju državu, da nije bila fašistička ni totalitarna, a da je sve što se veže za radni logor Jasenovac nastavak politike vođene posljednjih pola stoljeća. To su za nas, kaže autor, Srbi i neki Židovi koji nam nikad nisu bili skloni i koji nas žele još jednom optužiti.

Koaliranje HNO-a s HDZ-om i ukidanje emigrantskih organizacija autor smatra jednom od najkrupnijih pogrešaka hrvatske političke emigracije. Bila je to, kaže, potpuna pogreška političkog trenutka, jer proglašenjem neovisnosti Hrvatska nije postala onakva kakvom su je zamišljali mnogi politički emigranti, budući da je stari režim po mišljenju autora u dobroj mjeri zapravo nastavio živjeti u strukturama nove vlasti, i to ne samo personalno, nego još više u načinu razmišljanja i ponašanja. Autor također tvrdi da su povratnici iz inozemstva koji su u novoj vlasti „zauzeli fotelje“ uglavnom bili periferne figure, te su očito, nastavlja autor, njihove zasluge za pobjedu HDZ-a na izborima bile više-manje financijske naravi, a u emigraciji su upravo najviše novaca imali oni koji su se bavili hrvatskom politikom. On kritizira gospodarsko stanje u Hrvatskoj i provedenu pretvorbu, privredni kriminal i sve što s njim dolazi.

Autor je bio nezadovoljan i položajem HNO-a u HDZ-u, u kojem se HNO utopio i prema kojem „su se sve obveze utopile.“ To je dovelo do istupa HNO-a iz HDZ-a (3. 4. 1994.). Kao glavni razlozi navode se politika prema Bosni i Hercegovini, korupcija, kriminal i šverc u najvišim tijelima, pogrešan koncept reforme te pregovori s pobunjenim Srbima. Nakon kratkog prekida (iste godine) HNO se ponovno vraća HDZ, ali ubrzo ga ponovno napušta i prilazi Hrvatskoj stranci prava.

Završavajući svoj tekst autor se negativno izjašnjava o Haškom sudu, postavljajući pitanje kome je on potreban. Veliča Antu Gotovinu i Mirka Norca, pitajući se tko bi branio zemlju da nije bilo takvih kao što su bili oni. Za sebe tvrdi da praktički nema ni jedne akcije u kojoj se u emigraciji radilo nešto za Hrvatsku, a da u njoj nije sudjelovao, te da od stvorene hrvatske države ne traži ništa, i to zato što je materijalno neovisan. Kad se govori o tome što je hrvatska emigracija dala za Hrvatsku, on smatra da je dala sve što je mogla, a da će se možda neki naljutiti što će reći da je dobila hrvatsku državu od koje on ništa ne traži.

Knjiga ima opširan pogovor koji je napisao Marin Sopta. Sadržaj pogovora nije prik-ladan. Naime, pogovor bi trebao dati zaključnu riječ, a ne nizati činjenice koje je autor u tekstu već izrekao. Na kraju knjige slijede dodaci, i to ulomci iz dosjea što ga je o autoru vodio Sekretarijat unutrašnjih poslova u Splitu te biografije o braći Jelić: Branimiru, Ivanu, Dragi i Živku. Na kraju je kazalo imena. Urednik je dr. Ivan Čizmić, recenzenti su: dr. sc. Branimir Banović, prof. dr. sc. Josip Jurčević i dr. sc. Ante Laušić, a knjigu su priredili dr. Ivan Čizmić i Marin Sopta, prof.

Što reći u zaključku u ovoj knjizi. Prvo bih istaknuo da njezin naslov ne odgovara njenom sadržaju. Sadržaj je mnogo širi od naslova. Veliki dio knjige nema nikakve veze s naslovom i autorovim sudjelovanjem u političkom životu hrvatskih emigranta. Zapravo se samo poglavlja *Od Kamenskog do Solingena* i *Na putu ka nezavisnoj slobodnoj Hrvatskoj* donekle uklapaju u naslov. U naslovu piše *Tomislav Krolo, hrvatski politički emigrant 1941.-1991.*, iako je Tomislav Krolo politički emigrant postao 1959., a 1941. imao je 11 godina. Knjiga samo u dva navedena poglavlja opisuje događaje vezane uz Tomislava Krolu i ta je dva poglavlja trebalo oblikovati u knjigu, a ostali dio sadržaja mogao bi biti druga knjiga. Autor knjigu nije pisao po Tacitovoj *Sine ira et studio*. Knjiga je krcata osobnim političkim stavovima i pisana je pamfletistički. Autor se upire svim snagama dokazati neistinu o ustaškom pokretu zanemarujući tvrdnje koje je o njemu donijela znanstvena

historiografija, i to ne samo hrvatska, nego i svjetska, i istinitost činjenica koje su povijesno davno utvrđene i dokazane, ne samo od hrvatskih, već i od svjetskih povjesničara. U svojoj knjizi autor pokušava rehabilitirati NDH i politiku Ante Pavelića, međutim, svojim plitkim argumentima to ne uspijeva. Suviše je zaokupljen državotvornim djelovanjem političkih stranaka hrvatskog iseljništva i politikom koju je vodio Ante Pavelić. S više kritičnosti prema toj politici djelo bi mu bilo mnogo objektivnije. Naime, on shvaća da povijest možemo promijeniti, a povijest se promijeniti ne može, već je moramo razumjeti, da bi znali kako se moramo u životu ponašati.

Knjiga Tomislava Krole nema potrebnog kritičkog pristupa prošlosti, jer apriori pozitivno prikazuje prošlost ustaškog pokreta i veliča dr. Antu Pavelića i njegovo djelo. Zbog toga je ona ideologizirana s naglašenim promidžbenim karakterom. Krole se pišući ovu knjigu isključivo koristio onim izvorima koji pozitivno prikazuju Pavelićev pokret, iako znamo da u ocjeni tog pokreta u hrvatskoj emigrantskoj literaturi ima i takve literature koja kritički pristupa tom dijelu hrvatske povijesti nastojeći objektivno sagledati tu prošlost.

Svaka knjiga, pa i ova, ima svojih vrijednosti. Dobro je što je autor pokušao na jednom mjestu objediniti povijest hrvatske političke emigracije i time ukazati na stanje u njoj, a još je vrjednije što je opisao ulogu hrvatske emigracije u stvaranju hrvatske države. Nažalost, s mnogo manjkavosti i nedorečenosti. Ujedno treba naglasiti da je autor za pisanje ovog djela koristio skućene i jednostrane izvore, uglavnom emigrantski tisak čija se objektivnost mora podvrći kritici. Autor nije u dovoljnoj mjeri koristio relevantnu literaturu, pa ni emigrantsku, što je vidljivo iz priloženog teksta. Treba također reći, da bi bilo bolje da je autor prepustio drugima da iznesu njegovu ulogu u vođenju politike HNO-a i pomoći koju je pružio stvaranju hrvatske države, te njegovu uspješnost kao gospodarstvenika, nego da to sam iznosi.

Najvrjedniji dio knjige je poglavlje *Na putu ka neovisnoj slobodnoj Hrvatskoj*. U njemu se oslikava uloga hrvatske političke emigracije i samog autora kao čelnika HNO-a u stvaranju slobodne Hrvatske. U njemu se donose zanimljivi i dosad nepoznati podaci o koaliciji HNO-a i HDZ-a, posebno kakav je položaj HNO imao u toj koaliciji, koji njegovo vodstvo nije mogao zadovoljiti. Zanimljivi su u tom dijelu i opisi odnosa autora ne samo s dr. F. Tuđmanom, već i sa Stipom Mesićem i Josipom Manolićem. Autor otvoreno opisuje susrete i razgovore s njima i pitanja o kojima su se slagali ili se nisu slagali.

Franko MIROŠEVIĆ

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI 43

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase, sans-serif font.

ZAGREB 2011.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 43

Izdavač / Publisher

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher

Damir Boras

Glavni urednik / Editor-in-Chief

Hrvoje Gračanin

Uredništvo / Editorial Board

Bruna Kuntić-Makvić (stara povijest), Zrinka Nikolić Jakus (srednji vijek),
Hrvoje Petrić (rani novi vijek), Željko Holjevac (moderna povijest),
Tvrтко Jakovina (suvremena povijest), Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest),

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Board

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko Bratož (Ljubljana), Snježana Buzov (Columbus, Ohio), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki (Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Alojz Ivanišević (Wien),
Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz),
Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj),
Nada Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd),
Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

Izvršna urednica za tuzemnu i inozemnu razmjenu /

Executive Editor for Publications Exchange

Kristina Milković

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant

Dejan Zadro

Adresa uredništva

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje

Ovi su Radovi tiskani uz financijsku potporu
Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske,
Zaklade Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti,
znanstvenog projekta „Triplex Confinium - hrvatska višegraničja
u euromediterranskom kontekstu“

Naslovna stranica

Iva Mandić

Grafičko oblikovanje i računalni slog

Marko Maraković

Lektura

Julija Barunčić Pletikosić

Tisak

Hitra produkcija knjiga d.o.o.

Tiskanje dovršeno u prosincu 2011. godine

Naklada

250 primjeraka

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*